

szemle

Újra virágzik a Vay-kastély!

A második világháború befejeztével az elüldözött vagy elmenekült magyar nemesi családok épületei méltánytalanul háttérbe szorultak. Iskola, községháza, orvosi rendelő, borbélyműhely lett belőlük, vagy az átvonuló katonai csapatok és az ott lakók martalékaivá lettek. Pedig a történelmünk fényes vagy éppen viharos évszázadait megélt építmények megérdemelték volna, hogy ne csak az elmúlt rendszer gyűlölt urainak jelképét lássák benne, és ne engedjék tehetetlen dühvel az enyészeti útjára. Sok kastélyunk, kuriánk van még most is nagy veszélyben, romosan, várva a vég beteljesülését, hogy eltűnjék a föld színéről és a feledés homályába merüljön.

De szerencsére akadnak „hősök”, akik dacoltak és dacolnak az árral, életüket feltevének, a cél érdekében feláldoznak mindent, hogy az elfeledett, elhanyagolt történelmi tanúkat előássák és megmentésük, hogy még unokáink is láthassák!

Molnár Sándor, folytatva édesapja Molnár Mátyás bámulatos munkáját, a gyönyörűen felújított várkastély színes programjai mellett egy szép füzetrel örvendeztette meg késő reneszánsz építészet kedvelőket, a történelem szerelmeseit, vagy éppen azokat akik vaja környékén kirándulnak, és a múzeum megtekintése alatt egy remek kiállításvezető segítségével akarják megismerni a kastély történetét, történelmi jelentőségét. A múzeumalapító Molnár Mátyás és neje sziszifuszi és áldozatos munkájával az épületet múzeummal alakította

át, és a Vay Ádám Múzeum 1964-ben nyitotta meg a kapuit. A kastélyban, ahol II. Rákóczi Ferenc vezérlő fejedelem a szabadságharc idején kétszer is járt, a kiállítások hűen mutatják be a kastély és a Vay család évszázadait. A kiadványban szereplő képek a kastélyról és a benne lévő kiállításokról remek segítséget nyújtanak azoknak, akik csak kevés időt tudnak eltölteni a település múzeumban. Nagy segítség azoknak is akik e helyreállított új épületet, töviről-hegyire végigjárták, és a szép képeket, a szakmai, de jól olvasható szöveget szívesen előveszik otthonukban olvasgatni.

Az első fejezet röviden, de alaposan írja le a kastély építéstörténetét, a XVI. század végi építésétől, a XVII. és XVIII. századi bővítéseken keresztül a XIX. századi – a kor szelleméhez hűen – romantikus, gotizáló stílusba való átépítéséig. A második fejezetben a vár történelmi fontosságáról kapunk adatokat. A harmadik fejezetben a füzet a Vajai Múzeum megszervezésének és megalapításának rövid történetét olvashatjuk. Az utolsó fejezetet a vár kiállításai pontos leírásának, ismertetésének szenteli e kötet.

A 2005-ben átadott új állandó kiállítással a Vay-várkastély méltó helyet foglal el Magyarország legszínvonalasabb múzeuma között, ezzel a kiadvánnyal pedig nagy hiányt sikerült pótolni a múzeumbarátok és látogatók számára.

Molnár Sándor: Vay-kastély. Vay Ádám Múzeum, Vaja, 2006. 40 p. 25 képpel.

Mohácsi Endre

Vízimalom az Erdőháton

Az először a XII. században említett Türistvándiban nem történtek fontos történelmi események, nem dacolt se tárral se törökkel. Viszont az itt elvonuló Túr sebes vize felett épített malmok igen fontosak voltak akár kereskedelmi, akár társadalmi szempontból.

Molnár Sándor sokoldalúságát bizonyítván, egy újabb ismeretterjesztő füzettel tette gazdagabbá történelmi irodalmunkat. Ebben a füzetben a nevével is rokon mesterséget és annak fontos „munkaeszközét” mutatja be: a molnárt és a malmot.

A mai malom elődjéről már a XIV. századból van tudósítás. A jelenlegi vízimalom Mária Terézia idejében épült a XVIII. század derekán, és hűen szolgált a molnárokat egészen a XX. század közepéig, amikor is mint öreg, elavult masinát kivonták a rendszeres üzemeltetésből.

A kötet bevezetőjében természetesen Türistvándi ismertetésével kezdi, amely település a XIII. századtól kezdve ad otthont a molnár mesterségnek. Az itt gyermekeskedő Móricz Zsigmond írásaiból is sokat megtudhatunk a település és a malom életéről. A remek fotókkal

illusztrált füzet nagy segítségére lehet az érdeklődő laikusoknak a malom történetére és működésére nézve is. A működés leírásában a szerző nemcsak a korabeli leírásokat vette igénybe, hanem elbeszélgetett a malom még élő dolgozóival is. A szerző a kötet második felében nagy hangsúlyt fektet az 1945-től elhanyagolt épület helyrehozatalára és későbbi felújítására. Az amúgy Magyarországon is egyedülálló épületet 1997-től 2000-ig tartó munkálatokkal – immár másodjára – teljesen felújították, pár évvel később pedig a malom új állandó kiállítást is kapott.

Ha valaki érdeklődik a környék története iránt, vagy esetleg megkóstolná a helyi jellegzetes ételeket, vagy csak egyszerűen erre kirándul, nem hagyhatja figyelmen kívül ezt az odon „épületcsodát”. Ha pedig a látvány mellé pontos ismertetőt is szeretne kapni, akkor bátran ajánlom neki a Molnár Sándor által összeállított igényes kiadványát olvasásra.

Molnár Sándor: Türistvándi vízimalom. Molnár Sándor, Vaja, Rákóczi u.5. 2008. 22 p. 31 képpel.

Mohácsi Endre

A cigány népesség élethelyzete és kitörési lehetőségei

A magyarországi társadalomkutatók egyre jelentősebb részének figyelme napjainkban a kisebbségi etnikai identitásra és az abból származó, illetve származható társadalmi következményekre koncentrálódik. Ez nem is csoda, hiszen a magyarországi rendszerváltás után a szegénység természete átalakult: már nem csak bizonyos anyagi veszteségről,

hátrányról, deprivációról beszélünk, hanem egyenesen kirekesztésről, exklúzióról. A kirekesztés legerőteljesebben (ez közgazdászok, szociológusok, szociálpolitikusok, de a hétköznapi ember előtt is már evidens) Magyarországon a cigányságot érinti. Ha mindehhez hozzáadjuk még a területi egyenlőtlenség tényezőjét is, akkor azt mondhatjuk, hogy a ha-

zánk észak-keleti részén élő cigányok az ország legnagyobb vesztesei, persze társadalmi értelemben. Így válik érthetővé, hogy miért hiánypótló és megkerülhetetlen háttéranyag a most bemutatandó tanulmánykötet. Általánosságban a szerzők az észak-keleti cigányság társadalmi differenciálódásával kapcsolatban a következő szempontokból vizsgáldtak: „A könyvben szereplő tanulmányok egy soktényezős egyenlőtlenségi rendszert fogadnak el a cigányság szociális helyzetének és egészségi állapotának a magyarázataként, mely rendszerben az egyenlőtlenségek és kirekesztések felerősítik egymás hatását... Célunk éppen annak a soktényezős egyenlőtlenségi és kirekesztési rendszernek a bemutatása, ami a romák életét alakítja, az iskolában, a lakóhelyen és a munkahelyeken, valamint a társadalmi élet különböző szinterein.” (9. o.)

Nos, erről a marginalizált szociális helyzetről ad komplex, átfogó és rendkívül árnyalt képet a *Fónai Mihály*, *Pénzes Mariann*, valamint *Vitál Attila* által szerkesztett tanulmánykötet, amelyben egyformán megtalálhatók empirikus társadalomtudományi és kultúranropológiai aspektusok is. Ez a kettősség nem véletlen, hiszen a „szociológiai és kultúranropológiai megközelítések egyaránt jellemzik – a hazai cigánykutatások is hasonló módon e két szemléletmód valamelyikét érvényesítik; a szociológiai megközelítés és értelmezés a cigányok társadalmi helyzetét az azt meghatározó dolgok eredményeként értelmezik, így pl.: a cigányok szegénysége „áldozat” szerepükből fakad. A kultúranropológiai megközelítés a cigányok helyzetét a kulturális eltérésekkel és az etnikai normák, minták eltéréseivel, valamint az etnikai identitás vállalásával magyarázzák.” (10. o.) Látható, hogy a szóban forgó problémát megvénk kutatói interdiszciplináris szempontokból közelítették meg, amely kellő és egyben termékeny alapot

nyújtott számukra ahhoz, hogy adekvát formában körvonalazzák az érintett területeken élő cigányság gazdasági- és szociokulturális gondjait.

Elsőként *Nagy Andrea* jogi szempontból definiálta azt a terminológiai apparátust, amelyet a könyv szerzői mindvégig alkalmaztak. Sorra vette a diszkrimináció (pozitív diszkrimináció), a jogegyenlőség, az esélyegyenlőség fogalmát. Majd egy más dimenzióba helyezve egyben konkretizálta is vizsgálódásának tárgyát: arra kereste a választ, hogy az Európai Unió különböző intézményrendszerein keresztül milyen megállapodásokat rögzített eddig a diszkrimináció kezelésének összefüggésében, valamint, hogy milyen gyakorlati megoldásokat használnak a kisebbségek (cigányok) védelme érdekében nemzetközi vonatkozásban.

A fogalmi struktúra, valamint a társadalom- és jogtörténeti alapok tisztázása után (az érintett klasszifikációs rendszer definiálásához nagyban hozzájárult *Fónai Mihály* tanulmánya egy másik helyen) *Filepné Nagy Éva*, *Fónai Mihály* és *Fábián Gergely* közös írása mutatja be a megyénkben élők egészségi és szociális körülményeit empirikus kutatási eredményeikre alapozva (a vizsgálatot 2003-ban végezték el). Az adatfelvétel során a következő területeket vonták górcső alá: „(1) jövedelmi helyzet; (2) a háztartások felszereltsége, lakásviszonyok; (3) életmód, egészségi állapot; (4) mentális státus; (5) az ellátórendszerek igénybevétele.” (45. o.) Kiderül, hogy ezen változók szempontjából Szabolcs-Szatmár-Bereg megye társadalma igen kedvezőtlen helyen van más területekkel összehasonlítva. De emellett más típusú összehasonlítást is felfedezhetünk a tanulmánykötetben: megtudhatjuk, hogy majdnem ugyanezen aspektusok szerint milyen különbségek léteznek a megyei cigány és nem-cigány közösségek között. Pontosan ezzel a módszerrel lehet még árnyaltabban prezentálni a megyei cigá-

nyok szociális, gazdasági és társadalmi hátrányát, esélyegyenlőtlenségét. Megtudhatjuk, hogy az észak-keleti részeken élő megyei cigányok körében még nagyobb a szegénység, a munkanélküliség, mint a nem-cigányok között, rosszabb egészségügyi- és szociális ellátásban részesülnek, nehezebb életkörülmények között élnek, amit a korán megjelenő szenvedélybetegségek (alkoholbetegség, nikotinfüggés, drogfüggőség) még tovább mélyítenek – erről *Fónai Mihály* és *Pénzes Mariann* következő tanulmányában plasztikusan számol be.

A megyei romák egészségi állapotának felmérése után a tiszavasvári magyarcigányok és oláh-cigányok egzisztenciális helyzetéről olvashatunk, amelyre vonatkozóan *Fónai Mihály* és *Vitál Attila* készített empirikus vizsgálatot a *Szocio-East Egyesület* koordinálásával. A kutatás során választ akartak kapni az itt lévő háztartások (a család és a háztartás fogalmának különbségeire a szerzők már a tanulmány elején felhívták a figyelmet) számáról, valamint a háztartások bevételeiről és kiadásairól, a felmerülő szociális problémákról és az azokhoz kapcsolódó támogatórendszer hatékonyságáról. Röviden összefoglalva a következő összehasonlító következtetésekre jutottak: „A helyi (értsd: a tiszavasvári – J. Gy.) romapopuláció 55 százalékát kitevő oláh-cigány népesség társadalmi státusa lényegesen kedvezőlenebb, mint a magyarcigány (romungró) közösségé. Az oláh-cigányok körében kétszer akkora az alapfokú oktatásból lemorzsolódók aránya, munkaerő-piaci helyzetük kilátástalanabb, lényegesen alacsonyabb jövedelemmel rendelkeznek, zsúfoltabb és rosszabb minőségű házakban élnek, mint romungró társaik.” (136. o.)

A tanulmánykötet utolsó három írása a nyíregyházi cigány lakosságot vizsgálja empirikus formában. *Bodnárné Kiss Katalin* cigányidentitással összefüggő kutatási eredményeiről számol be, amit

fiatal (hetedikes és nyolcadikos gyerekekről van szó) romák csoportjában végzett. Rávilágít arra, hogy már ebben a korai periódusban megfigyelhető bizonyos fokig a kirekesztés, ugyanis a cigány tanulók marginalizált társadalmi pozíciójukban meghatározható társadalmi távolságot tartanak nem-cigány társaikkal szemben (persze ez fordítva is igaz, de azt viszont nem tudni, hogy melyik csoportosulás kezdett el hamarabb távolodni a másiktól). Az elkülönülés folyamata érzelmi is kihat az egyén önértékelésére, amely destruktív identitáselemként interiorizálódik bennük – más szavakkal: a cigány gyermekek fiatal koruktól kezdve társadalmi távolságban élnek a többségi társadalom tagjaitól, amely viszonyrendszer képes meghatározni az önmagukról alkotott képet, természetesen hátrányosan. A dolgozatban a szerző eszmefuttatása során arra a megállapításra jut, hogy a cigány etnicitás formálódó mechanizmusait a pedagógusképzéssel és a pedagógiai programok átalakításával elfogadhatóbbá lehet tenni a társadalmi nyilvánosság számára.

Rozgonyi Ibolya is ezt hangsúlyozza: a tanárképzésbe olyan ismereteket kell beilleszteni, amelyek révén befogadóbbá válnak a pedagógusjelöltek, valamint a gyakorló tanárok a cigány gyermekkel, és képessé válnak az intézményes szocializációs mechanizmusokon keresztül a többi diáknak átadni ezt a szemléletet. Ennek érdekében pedagógus-továbbképzés indult Nyíregyházán 1998-ban *Cigánykérdés a társadalomban és az oktatás-nevelésben* címmel. A szerző a továbbképzési program beindulását, célcsoportját, pedagógiai programját és elveit, módszereit vázolja fel kimerítően.

Az igazán fontos kérdés pedig ezen a ponton merül fel: a problémák feltérképezése után milyen problémamegoldómodelleket kellene bevezetnünk? Erre a komoly kérdésre minden egyes szerzőnek

azonos válasza van: az oktatási rendszer és a munkaerőpiac közös fejlesztése, összehangolása és modernizációja hozhat feloldást a gondokra. Arról van szó, hogy a magyarországi rendszerváltás után a paternalista állami struktúra szétesett, így már nem egy mindenről és mindenkiről gondoskodó hatalmi intézményrendszerrel kell várnunk a javulást. Napjainkban az állam egyre inkább kivonul a társadalmi életfolyamatokból, nem kíván beavatkozni azokba; az állam tehát megváltozott funkciókkal rendelkezik. Ez a funkcióváltás az esélyteremtő államot preferálja, vagyis az állam nem egyenlősít (mint például korábban államosítások által), hanem esélyt, lehetőséget nyújt az alulprivilegizáltak számára. Az esélyek biztosítása – mint arra már számos szociológiai kutatás is rámutatott – az oktatási rendszeren át adható. *Kerülő Judit* a következőképpen vélekedik erről: „Az adatok azt igazolják, hogy a munkanélküliség, alacsony jövedelem, rossz társadalmi státus újratermelődése csak abban az esetben csökkenthető, ha a felnövekvő nagy létszámú generáció reális esélyt kap az általános iskola el-

végzésére és ennek birtokában szakmai végzettség megszerzésére. A romák oktatásával kapcsolatos problémák folyamatosan az oktatáspolitikai napirendjén vannak.” (201. o.)

Az persze továbbra is kérdés, hogy ebben a sokszereplős mezőben a megváltozott szerepekkel, elvárásokkal (és persze a meg nem szűnő gazdasági recessziókkal) hogyan fognak tudni helytállni az érintettek. A cigány közösségek tagjai képesek-e, akarnak-e és vajon tudnak-e integrálódni a magyar társadalom szerkezetébe az oktatási- és munkaerő-piaci rendszeren keresztül? A nem-cigány társadalom csoportjai vajon hatékonyan tudják-e majd működtetni ezeket az intézményeket, és vonzóvá tudják-e tenni a cigányok számára a beilleszkedés folyamatát?

Fónai Mihály – Pénzes Mariann – Vitál Attila (szerk.): *Etnikai szegénység, etnikai egészségi állapot? A cigány népesség élethelyzete és kitörési lehetőségei Északkelet-Magyarországon*. Nyíregyháza, Krúdy Könyvkiadó – Szocio East Egyesület. 2007. 292. p.

Jóna György

Tirpák daloskönyv

Legény szánt a hegy alatt, / a Morova hegy alatt. / Apja jön az ebéddelel, / – Gyere fiam, ebédelj! / – Én sehova sem megyek, / míg a földdel nem végzek. / Anyja is jön ebéddelel, / – Gyere fiam, ebédelj! / – Én sehova sem megyek, / míg a földdel nem végzek. / Szerelme hoz ebédet, / – Egyél kedves, ha lehet! / – Veled megebédelek, / kifogom az ökröket.

Orie suhaj (Szánt a legény)

A magyarországi szlovákok egyik legkisebb és napjainkban már eltűnőben lévő csoportja, a Nyíregyházán és környékén élő *tirpákok* dalai állnak most reflektorfényünkben. Ezen a helyen talán nem kell Önöknek részleteznem, kik azok a tirpákok, legyen szabad azonban néhány gondolatot elmondani róluk.

A tirpákok dalolási alkalmairól 1943-ban így írt Márkus Mihály: „A bokortanyák népe, mint mindenik szláv eredetű

nép, – hagyományaihoz ragaszkodó, dalosajkú és daloskedvű nép volt. Ha csak tehetette, mindig dalolt. Dalolásában azonban rendet tartott. Két nyelvű nép lévén, dalaiban is kétféleképpen dalolt. Voltak magyar és tót dalai. Ha magyar környezetben volt, magyar dalkincséből merített; de ha meghitt, otthoni környezet vette körül, kinn a tanyákon, már tótul dalolt. A városi korcsmában mulatozó legények magyar dalokat daloltak, de a tanyai burszákon, lakodalmakban, vagy vecsierkákön tótul szólt a nóta.”

A Békés megyéből származó, majd később a Felvidékről betelepülő szlovák csoportok néhány évtized alatt kétnyelvűvé váltak. Az anyanyelv fokozatos eltűnésével népi kultúrájuk jellege is megváltozott, magyar vonásokkal telítődött vagy cserélődött fel. Elszigetelődött etnikai kultúrájuk utolsó morzsáinak megmentésére, életmódjuk leírására, néprajzi sajátosságai ismertetésére az elmúlt évtizedekben történészek, nyelvészek, szociográfusok vállalkoztak. A nyelvészeti kutatásokat célzó gyűjtőtevékenység során kerültek magnetofonszalagra kottáskönyvünk népdalai is.

A közölt dalok többségét 1970-től az első, 1988-as kiadás megjelenéséig dr. Németh Zoltán gyűjtötte nyelvészeti kutatásaival párhuzamosan, a Nyíregyháza környéki tanyabokrokban, valamint Kálmánháza és Nagycserkesz környékén. Az anyag kisebbik része Csósz Erzsébet szakdolgozatából, a többi dallam Dancs Lajos népzenei adattárából származik.

A tirpák dalok szövegeit szerzőink egyszerűsített, fonetikus lejegyzéssel közölték. Az adott nyelvjárást csakis így lehetett megközelítően bemutatni. Az effajta szövegjegyzés általában nem okoz gondot a szöveg olvasásánál és helyes értelmezésénél. Mint ismeretes, a magyar népdalok szövegjegyzéseiben is a kiejtést kifejező jelrendszerrel írják a szövegeket és nem az irodalmi nyelv normái alapján.

A szövegek lejegyzését, magyar nyelvre való átültetését dr. Németh Zoltán végezte. A könyvben közölt magyar nyelvű dalszövegek műfordítások. A népi gyakorlatban ezekkel a szövegekkel nem szólnak meg a tirpák népdalok. A magyar nyelvű közlés csupán a magyar olvasónak az anyagban való alaposabb tájékozódását kívánja elősegíteni. A versszövegeknek a zenei metrumhoz és prozódiahoz való csiszolását Dancs Lajos vállalta. A dalok lejegyzése, zenei értékelése, rendszerezése ugyancsak az ő munkája. A közölt 66 dalt közel száz dallamból válogatták. 53 százaléku szlovák népzenei örökség (1–35.).

A nyíregyházi tirpák lakosság szívesen énekelt magyar népdalokra is szlovák nyelvű szövegeket. A régi stílusú magyar népdalok hatását 12 dallam reprezentálja (36–47.). Az új stílusú magyar népdaloknak mind a négy főtípusára találhatunk szlovák szövegű változatot a gyűjteményben. Az utolsó 8 dallam (59–66.) a magyar népies műdalok hatását tükrözi. Bartók éppen a szlovák népzene vonatkozásában mutatott rá arra, hogy ezeknek a daloknak a megjelenésük előtt semmi nyoma sem volt a cseh, a morva és a szlovák dalgyűjteményekben. A városi életformához oly közel álló tirpákok dallamvilágában azonban figyelemre méltó nyomot hagyott ez a zenei anyag.

Kétnyelvű szövege miatt különös figyelmet érdemel az utolsó két dallam. Bartók a szlovák nyelvterületről származó anyagban kimutatta, hogy a szlovákok a refrénes dalok átvétele esetében a refrént általában magyar nyelven veszik át, még akkor is, ha nem értik a magyar nyelvet. A tirpákok mindkét nyelvet magabiztosan beszélnek. Ők pontosan átvették a refrénes dalok magyar szövegét, és szellemesen izesítették azt saját nyelvükkel. Ilyen kétnyelvű dal a 66. szemelvény.

A Nyíregyházán hazára talált tirpákok szlovák nyelvű dalainak utolsó morzsáit találják ebben a gyűjteményben.

Dr. Kriston Vizi József néprajzkutató Dancs Lajos özvegyének javaslatára szorgalmazta a füzet újbóli kiadását, a digitalizálásban és kottaszerkesztésben közreműködő Urr Géza és Kőmíves Miklós. A fotókat Boros György készítette, Szemán Attila szerkesztette és tördelte a füzetet. Köszönettel tartozunk a Nyíregyházi Főiskola nyelvészének, Tukacsné dr. Károlyi Margit rektorhelyettes

asszonynak a fonetikus betűkészletért is. A munka koordinálását és kiadását a Bokortanyák Lakosságáért Egyesületnek, elnöke, Gyebroszki Jánosnak végezte, sokan anyagi hozzájárulásukkal segítették a mű megjelenését.

Orje suhaj (Szánt a legény). Nyíregyháza, 2008. 124 o.

Ferencziné Ács Ildikó

Városi elit, városi önkormányzat a 20. század elején

Nyíregyháza újratelepítésének 150. évfordulóján, 2003. május 16-án lett a városnak napja, amikor a korabeli alapító, építő, fejlesztő ősökre emlékezünk. Erre az ünnepre majdnem minden évben jelenik meg egy-egy olyan kiadvány, amely hozzájárul a távoli vagy közeli múlt megismertetéséhez. 2008-ban a várostörténeti irodalom Takács Tibor: *Döntéshozók. Városi elit és városi önkormányzat Nyíregyházán a 20. század első felében* c. munkájával gazdagodott. A szép kivitelű könyv a szerző közel egy évtizedes várostörténeti kutatásának összefoglalása. A 2005-ben PhD-értekezés-ként *summa cum laude* minősítést nyert írás kiadását Nyíregyháza Megyei Jogú Város, valamint Takács Tibor jelenlegi munkahelye, az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára támogatta. A levéltáros szerző bár a 20. század élénk érdeklődéssel kísért forrásanyagával dolgozik, sőt nyomtatott és elektronikus periodikákban publikál is belőlük, nem lett hűtlen sem szülővárosához, Nyíregyházához, sem a még a Debreceni Egyetemen elkezdett várostörténeti kutatásához. A Szabolcs-szatmár-beregi

Szemlében és a levéltár évkönyveiben már közreadta a 20. század eleji városi viriliseket, a bankelitet, a választásokat, valamint a városfejlesztési elképzeléseket bemutató írásait.

A résztanulmányoknak és további kutatásoknak a szintézisét adja a városnapra megjelent könyv. A rendkívül alapos, sok eredeti forrást felhasználó munka a történetírás legújabb eredményeit is érvényesítve ad átfogó képet azokról a századelős nyíregyházi képviselőtestületi tagokról és munkájukról, akik a helyi elitet alkotva meghatározták a közösség életét. Magának az elitkutatásnak meglehetősen gazdag szakirodalma van, de mint a szerző fogalmaz: „éppen ez a terület az, ahol a fogalom társadalomtörténeti definíciójából fakadó következményének felhasználása és érvényesítése nagy hiányosságokat mutat. A helyi elit mibenlétének alapos és részletes vizsgálatának az igénye készített arra, hogy a problémát egyetlen vidéki városban nézzem meg.”

A vizsgált város Nyíregyháza, ahol a 18. század közepétől újonnan érkező, evangélikus, magát tótnak mondó

lakosság zárt közösséget alkotott. A később folyamatosan bevándorló iparosok, kereskedők, tisztviselők és értelmiségiek azonban bekerülve az előljáróságba lassan megváltoztatták a város alapításkori patriarchális igazgatási szervezetét. Bár a 20. század elején még az értelmiségiek-kézművesek sem szakadtak el teljesen a földtől, de a gazdaságkodás által meghatározott érdekeik mellett már azt is látták, hogy a további fejlődés lehetőségét csak a központi szerepkör megerősítése biztosíthatja. Ezért törekedtek arra, hogy Nyíregyháza minél hamarabb vasúthoz jusson, hogy idekerüljön a megyeszékhely és számos állami hivatal, felépüljön az új gimnázium, a dohánybevaltó, a laktanya, sőt a nagy börtön is.

Mindennek a fejlődésének az irányát, módját, menetét a helyi társadalom meghatározó döntési joggal rendelkező azon csoportjai befolyásolták, amelyek a képviselőtestülethez kapcsolt elitet alkotva Takács Tibor kutatásának középpontjában állnak.

Kik voltak azok, akik meghatározták Nyíregyháza 20. század eleji sorsát? Miként kerültek döntéshelyzetbe? Mikor, hogy éltek lehetőségeikkel? Számos más kérdés mellett ezekre is választ ad a könyv, amelynek négy nagy fejezetéből az első a vizsgálandó társadalmi kategória fogalom-meghatározását, valamint topográfiai, történelmi, jogi kereteit vizsgálja fel. A Nyíregyháza történetét az újjátelepítéstől a második világháborúig ismertető rövid, lényegre törő bevezetőt A helyi elit fogalma című fejezet követi, amelyben Takács Tibor összefoglalja, rendszerezi az eddig közismertté vált elméleteket, sőt kiigazítja a fogalomhasználatával kapcsolatos tévedéseket is.

A városi elit szerveződési keretei – a legitimációt biztosító társadalmi eljárások című fejezetben törvények és jogszabályok mentén vizsgálja a helyi képviselőtestület szervezeti alakulását. 1886-tól

Nyíregyházán 200 fős képviselőtestület működött. A képviselők felerészben a legtöbb adót fizető, ún. virilisek közül kerültek ki, míg a képviselők másik felét a helybeli polgárok választották. A 20. század első harmadában hozott törvények és rendelkezések aztán – a szerző által pontosan nyomon kísért – számtalan változtatással, módosítással csökkentették, korlátozták a tagok számát. A választók és választottak, valamint a választások értelmezéséhez nemcsak a fennmaradt iratokat kellett feltárni és elemezni, hanem nagy alaposággal és kellő forráskritikai érzékkel kellett megismerni és felhasználni a korabeli sajtót. Az 1918-19-es tisztújítások eseményének rekonstruálása során pedig a különböző korszakokban különböző politikai nézeteket tükröző szakirodalom új szemléletű látásmódot igénylő forgatása volt elengedhetetlen.

A második nagy fejezetben a szerző a nyíregyházi városi elit társadalmi összetételét vizsgálva részletesen kitér létszámukra, életkorukra, foglalkozásukra, vagyonukra és jövedelmeikre, valamint görcső alá veszi a városi elit felekezeti összetételét, pártállását és politikáját is.

Takács Tibor az elit összetételében zajló változások vizsgálatához a városi jegyzőkönyvből és a sajtóból kilenc mintaévre vonatkozóan állította össze a képviselőtestület névsorát. Összesen 1613 pozíciót és 724 személyt vizsgált meg. Megállapította többek között, hogy az 1930-as években csökkent a virilis és a választott tagok száma, és nőtt a városvezetésben többször is helyet kapó tisztviselőknek a súlya. A személyi cserélődés intenzitása 1906–1912, illetve 1935–1940 között volt a legnagyobb. A fluktuáció mértékét tekintve nincs lényegi különbség a virilis és a választott tagság között, és ugyanez mondható el a kormegoszlásról is: a generációváltás üteme egyenletes volt.

A melléklet táblázatai és grafikonjai is jól illusztrálják, hogy a nyíregyházi elit többnyire ötven-hatvan évesekből állt. Amilyen ritka volt a 30 évesnél fiatalabb, olyan egyedi esetnek minősülő volt, ha valaki 60–65 év után is vállalta a közösségért végzett munkát. Kivételek azonban voltak. 1900-ban a legidősebb városatya a 86 éves Bartholomaeidesz János evangélikus lelkész, a legfiatalabb pedig a 25 éves Csengery Gyula földbirtokos. 1944-ben a jánosbokori gazda, Kovács András 88 éves a legkorosabb képviselő, a 30 éves Rácz Gábor szesznyagkereskedő pedig a legifjabb. A legtöbb fiatal megbízottként került be a képviselő-testületbe.

A város életének jelentős megváltozását tükrözi, hogy az elitet a 20. század elején már az intelligencia túlsúlya jellemzi. Sokan voltak a képviselőtestület tagjai között jogvégzetek és városházi alkalmazottak, de előfordultak orvosok, gyógyszerészek, papok, tanárok, mérnökök és vasúti tisztviselők is. A pénzintézetek vezetői szintén rendszeresen képviseltették magukat a városi elitben. A nagy létszámú gazdatársadalomnak ekkor már csupán néhány – kizárólag választások útján bekerült – képviselője volt a vezetőrétegben, amelybe az iparosok, kereskedők is általában csak, mint virilisek kerültek be. „A hagyományos közfelfogás továbbélésének köszönhetően” nők nem kerültek be Nyíregyházán ebben az időszakban a városvezetésbe, holott az 1930-as években már volt közülük, aki szavazhatott, sőt a középiskolát végzett nők számára adva volt a lehetőség, hogy virilis vagy választott képviselők legyenek!

A nyíregyházi elit jövedelemforrásai is a korszakváltást mutatják: a két háború között a legvagyonosabb elittagok közül szinte mindenki rendelkezett házingattal és kisebb földbirtokkal (kerttel, szőlővel), de a századfordulótól a húszas évek közepéig már megkétszereződött

azoknak a városatyáknak az aránya, akik valamely helyi részvénytársaság vezetésében ültek. Az 1940-es évek pedig a birtokos és vállalkozó polgárság megerősödését hozták, akik ennek nyomán – a virilizmus közvetítésével – előretörték a város vezetésében is.

Kis paradoxon, hogy Nyíregyháza legvagyonosabb polgárai az a Dessewffy család volt, akitől a város 1803-ban pénzen váltotta meg jobbágyi szolgáltatásait. A városban ritkán megforduló grófok vagyona és a földből származó jövedelme kimagasló volt, 1939-ben pl. a három Dessewffy összes adóalapja 117 000 pengőt tett ki.

Az óslakosok visszaszorulását legpregnánssabban a felekezeti megoszlás változása mutatja. A 18. század közepén Nyíregyházára érkező evangélikus telepések leszármazottai még a 20. században is a legnagyobb vallási csoportot alkották. Az első világháború végéig a zsidóság térnyerése és az evangélikusok térvesztése volt a legszembetűnőbb, a két világháború között viszont már mindkét vallási csoport aránya csökkent. Velük szemben a húszas években a református, a harmincas években a katolikus elittagok jelenléte vált hangsúlyosabbá.

A helyi elit szerveződésében, választásában a pártpolitika a húszas évekig nem játszott jelentős szerepet, de volt nyilatkozat-háború, hibás választási lista, végeredmény elleni fellebbezés, tagságvisszavonás (Mikecz Ödön tagságát vonták vissza, mivel állítólag „tévedésből” hirdették ki az apja, Mikecz Dezső helyett.)

A szerző a választások részletes ismertetését követően így összegez: „az országos politikai pártok helyi exponensei túlnyomórészt a helyi elitből kerültek ki, és hosszabb-rövidebb ideig szinte valamennyi fajsúlyos politikai irányzat rendelkezett városi képviselővel.”

Mindezek ellenére a városi képviselőtestületben szervezett, pártszerű

ellenzék sosem volt jelen. Takács Tibor korabeli sajtóhírré támaszkodva állapítja meg, hogy csupán egyetlen városatya, egy ügyvéd képviselte az ún. „a vérbeli ellenzékét”, aki a rosszmájú tudósítások szerint kabátja gombjain számolta ki, hogy felszólaljon-e, vagy sem, igaz, a kabátján három gomb volt, és a számolást mindig igennel kezdte.

Takács Tibor objektív kutatóként tárja fel a korabeli képviselőtestületi közgyűléseket, számba véve az elintézt ügyeket is. Nem próbálja színezni a történeteket, nem bírálja és nem menteti az üléseken csak kis számban megjelenő városatyákat. A folyamatokra és a döntésekre, így pl. a „csizmás gazdák” és a „topánkás értelmiségek” közötti nézetkülönbségekre logikus, történész válaszokat keres és talál. Az első világháború végéig tartó időszakot, amely funkcionális zavarokkal és a részérdekek küzdelmével jellemezhető, olyan évek követették, amelyekben a helyi közélet átalakult, átpolitizálódott, és ennek nyomán új törésvonalak alakultak ki. Takács Tibor szavaival: „Az érdemi döntéshozatal egyre inkább a szakosztályokhoz és a helyi bürokráciához helyeződött át, és kialakult egy szűkebb réteg, amely a döntéshozatali-befolyásolási kompetenciával potenciálisan felruházottak körén belül is fokozatosan kisajátította a döntéshozatalt.”

Mivel e következtetések levonásához nemigen álltak rendelkezésre az elemzéshez elengedhetetlen adatokat tartalmazó eredeti statisztikai sorok, Takács Tibornak szinte egyenként meg kellett ismernie az elit tagjait ahhoz, hogy a legmegfelelőbb kategóriába sorolhassa őket. (Hogy csak egy példát említsünk, Nagy Lajos református lelkész, hitoktató a vármegyei levéltár vezetőjeként is tevékenykedett, tehát értelmiségi és megyei tisztviselő is volt egy személyben.) De a korabeli statisztika sem mindig jelentett segítséget, hiszen az ott felállított kate-

góriák nem mindig voltak adekvátak a vizsgálati szempontokkal, így az elengedhetetlen forráskritika mellett újabb és újabb számsorelemzések is szükségeltettek a megállapítások megtételéhez. Ezek a „matematikai mankók”, a szerző által készített táblázatok, grafikonok a kötet végén a kor hangulatának, milliójének felidézéséhez segítségek nyújtó képekkel együtt a mellékletben kaptak helyet.

Érdekes része a munkának az elitbe jutási stratégiák, a képviselő-testületbe való bekerülési jogcímek vizsgálata. Létezett pl. a megbízott kategória, amely nem igényelt számottevő társadalmi elismertséget és elfogadottságot, csupán egyetlen özvegy, máshol lakó személy vagy egy intézmény vezetésének a támogatását követelte meg. Bár jellegéből adódóan a megbízottak kiválasztásának mechanizmusa rejtve maradt, de a kiválasztás szempontjaira a megbízottak személyéből lehet következtetni – írja a szerző.

Takács Tibor helyi elitvizsgálata felhívja a figyelmet sok fontos, eddig a történetírásban periférián lévő geohistoriai elemre is. Ezek közül az egyik az elitnek a városon belül történő térbeli elhelyezkedése: a virilisek többségükben a belváros három meghatározó terére befutó utcák elején laktak, de a választottakra is a centrumba húzódás volt a jellemző.

Rendkívül hangsúlyos a város életében az urbanizálódás, amit a harmadik, a városi elit teljesítményét bemutató fejezetben kísérhetünk nyomon. Mindig nagy kérdés, hogy a vezetésre hivatott helyi elit érzékeli-e a várost ért kihívásokat, és ha igen, akkor milyen válaszokat ad rá. A 18. század közepén az újrateremtett közösség fő törekvése a szabad királyi városi státusz elnyerésére, és az ehhez szükséges földesuraktól való megváltkozásra irányult. Bár a nagy álmom nem sikerült, de az örökváltság következtében a település különleges jogállású, privilégiált mezőváros, a me-

gye vásárközpontja lett. A városvezetés ezután a központi szerepkör erősítését tűzte célul. Ezért pl. már az 1840-es évektől szorgalmazták Nyíregyházának a vasúthálózatba való bekapcsolódását, ami 1858-ban valósult meg, hamar a távolsági kereskedelem fontos gócpontjává téve a várost. Az urbanizálódáshoz szükség volt az új utak keresését elfogadó szemléletre, a sajtó által nyilvánosságra kapott – és most Takács Tibor által újra a felelevenített – elképzelésekre és arra a városszépítő akaratra, amelynek megvalósítására már a 19. század elején bizottságot hoztak létre, amivel közöket nyitottak, utcákat egyenesítettek, parkosítottak, tereket alakítottak ki, szobrokat állítottak, vagy járdát köveztek, esetleg szabályrendeletekkel irányították a lakosok építkezését. A helyi elit munkájának eredményeként nemcsak a városkép változott, hanem a városiasság szintje is nőtt: a hivatalok mellett gazdasági és pénzintézetek, iskolák, kulturális intézetek (színház, múzeum), egyesületek jöttek létre. Fejlődött az infrastruktúra: utakat építettek, megélenkült az autóbusz-forgalom. A város felismerte a modern közlekedési eszközök jelentőségét is, így *repülőtér* céljaira ingyen adott át területet az államnak, bár rendszeres repülőjáratok csak 1931-től 1934-ig voltak Nyíregyháza és a főváros között. A 20. század elején a regionális centrumszerep erősítése érdekében törekedett a vezetés arra is, hogy Nyíregyházát kereskedelmi és iparkamarai székhellyé tegye, ha már a városnak országosan nem volt olyan súlya, hogy ki tudta volna harcolni jogállásának megváltoztatását és a *törvényhatósági jog* elnyerését.

A történészek a mintaszerű elitjellemzők feltárásáért és elemzéséért, a várostörténészek pedig ezért, a 20. század eleji terveket és megvalósult fejlődést részletesen és komplexen bemutatva, a korabeliek véleményeket is tükröző fejezetért gyakran elő fogják

venni és forgatni Takács Tibor könyvét! Az igazgatástörténet iránt érdeklődők figyelmét pedig a kötet utolsó nagy fejezetére kell felhívni, ahol a szerző a helyi döntéshozatali mechanizmusban részt vevő elit csoportjait elemzi. Rámutat, hogy jelentős volt közöttük az érdek-, a felekezeti, majd a negyvenes években már a politikai különbözőség is, hiszen más volt a szálláson lakó, gazdálkodók és a városban élők szemlélete, igénye, de más volt a közigazgatásban való jártassága és szerepének megítélése is. A 20. század első felében ugyanis a régi, urambátyámos, patriarkális társadalmi életet felváltotta egy olyan, idegenekkel teli világ, ahol – Krúdy szavaival – „a Kiskoronában azt sem tudja az ember – ki sörözik a szomszédjában”.

A közgyűlés 1900-ban még évente 32-szer, később mind ritkábban ült össze. Az alkalmak számával egyenes arányban állt a részvevő képviselők száma is. Csupán azokon az üléseken jelentek meg nagyobb számban, amelyeken tisztújítás volt, esetleg saját érdekeiket képviselték vagy reprezentálni kellett. „Kimagaslóan sokan, 122-en vettek részt Nyíregyháza újraterelítésének 150. évfordulója tiszteletére 1903. június 7-én a városháza előtti téren tartott díszközgyűlésen is. A képviselők mellett jelen volt Szabolcs vármegye tisztikara, a városban állomásozó ezredek tisztikarának képviselői, a város valamennyi társadalmi, gazdasági és kulturális egyesülete és a főgimnázium ifjúsága „testületileg”, továbbá mintegy 5000 főnyi közönség. Még rangosabb eseménynek számított az örökváltság centenáriumának megünneplése. Az ezen alkalmából az evangélikus nagytemplomban 1924. szeptember 13-án tartott ünnepi díszközgyűlésen gyakorlatilag a teljes képviselőtestület megjelent.” – állapítja meg a szerző.

Olvasható a kötetben a közgyűlések többi, említésre érdemes napirendi pontja is a gyógyszerész felállításától a görög

katolikus püspökség megszervezésén át a Korona bérbeadásáig – mindezt nem egyszerű tényközlésként, hanem az ok-okozati tényezők feltárásával társadalmi közegbe ágyazva.

Az 1930-as évben mindinkább nőtt a képviselők közönye, az ülésen résztvevőkről azt tartja fontosnak elmondani csupán a helyi újság munkatársa, hogy „Van, aki el is tudna aludni, ha egyesek hangos beszélgetése nem zavarná.” A közgyűlés „szavazógéppé” vált, így megnőtt azoknak a szakbizottságoknak a szerepe, amelyekben többségben voltak az intelligencia képviselői, akik rendelkeztek az egyre szaporodó és specializálódó városi feladatok megoldásához szükséges szaktudással és széleskörű tájékozottsággal. Takács Tibor részletesen áttekintette az üléseket és vizsgálatának fókuszába bevonta a résztvevőket is. A főtisztviselői kar elemzése megerősíti, hogy a vizsgált időszakban igen jelentős változások mentek végbe a városvezetésben. A főtisztviselők egy részének viselését felsőfokú végzettséghez kötötték, megjelent a korteskedés, egyre kevésbé volt döntő az a régi alapelv, hogy a pályázó *helybeli származású, lehetőleg evangélikus és tótul tudó legyen*, de változást hozott a közösség életében a háború is. A 70 főtisztviselő útját végigkísérve a szerző a speciális feladatokat, a munkáért járó honoráriumot, a fluktuációt, sőt a ranglétrát, a főtisztviselővé válás útját is bemutatja.

A leghosszabb időt (21 év) Deák András és Szánthó József töltött a városházán, mielőtt főtisztviselőként a képviselőtestület szavazó tagjai lettek. Deák 27 évesen került a városhoz, napi díjasként, majd amikor befejezte a 4 polgárit adótisztnek választották. 1918 decemberétől 1935. évi nyugdíjazásáig

közgyám volt. Szánthó József 1919-ben, 20 évesen, került a városházára, ahol helyettes gyámpénztári ellenőri, majd az alszámvevő lett. 1930 januárjában a főispán számvevővé nevezte ki, 1940-ben pedig városi számvevőség főnökeként dolgozott.

Takács Tibor könyvét nemcsak annak érdemes kézbe venni, akit a 20. század elejének igazgatás- vagy társadalomtörténete érdekel, hanem annak is, aki Nyíregyháza fejlődéstörténetét szeretné komplexen látni, vagy éppen a várostörténeti irodalomról kíván képet kapni. A kötet végén ugyanis nagyon impozáns forrás- és irodalomlistát találhatunk a vonatkozó levéltári fondokról, a sajtótermékekről, a statisztikai kiadványokról, a címtárakról, valamint 200 tételes szakirodalomjegyzék segíti a jövőendő olvasót városi- és elittörténeti ismereteinek bővítésében.

A módszertanilag mintát adó, várostörténeti szempontból pedig hiányt pótló kutatás és elemzés az eliten keresztül világít rá Nyíregyháza azon időszakára, amikor a régi szokásjogok és a hagyomány tisztelete mellett teret kellett nyernie a haladásnak is.

Takács Tibor könyve nemcsak hiánypótló irodalom, hanem lokálpatriotizmusának szép reprezentánsa, amelyet ő Nyíregyházán élő szüleinek ajánlott, aki pedig elolvassa, jó szívvel ajánlja majd mindenkinek, aki szívesen forgat egy tudományos szakkönyvet Nyíregyháza 20. század elejének döntéshozóiról.

Takács Tibor: *Döntéshozók. Városi elit és városi önkormányzat Nyíregyházán a XX. század első felében.* L'Harmattan Kiadó. A múlt ösvényén sorozat, Sorozatszerk. Gyáni Gábor. Budapest, 2008. 307 p.

Kujbusné Mecsei Ildikó

Arisztokraták ma – 21 főnemes a XXI. században

A karácsonyi könyvvásárra jelent meg Adonyi Sztancs János „Arisztokraták ma – 21 főnemes a XXI. században” című kötete, amelyet bizvást jelölhetnénk albumként is, tekintettel a benne megjelent sok jó – köztük számos ritka – fotóra. A kötetet két okból is kíváncsian vettem kézbe: szerzője a Nyíradonyból származó szerző frissdiplomás közgazdászként néhány évig megyénk napilapjánál, a Kelet-Magyarországnál dolgozott újságíróként, innen került a fővárosba; jelenleg a Szabad Föld főmunkatársa.

A másik ok a megyében egykor élt arisztokrata családok iránti érdeklődés volt. E téren – sajnos – a vártnál kevesebbet adott a könyv, mert a legismertebbek, az Odeschalchiak, Andrássyak, Lónyayak nem, vagy alig szerepelnek benne. Ennek oka, hogy a szerző, illetve az őt segítő arisztokraták nem tudtak fellelhető utódokról, bár Belgiumban, Új Zélandon élhetnek néhányan közülük. Az interjút adó Károlyi- és Almásy-le származottak nem említenek megyei vonatkozásokat. Érdekes viszont, hogy gróf Nyáry János családi fotói között szerepel egy ritka előnevű nagymama: gróf Nyári Istvánné csarodai Csaradai Ilona (1868–1927) portréja. Ám annak ellenére, hogy a családnak számottevő szerepe volt Szabolcsban, a kései utód nem szólt ezekről.

Az arisztokraták, főnemesek említése ma nem vált ki különösebb érdeklődést – a több mint hatvan év megtette hatását –, legfeljebb a történelmi nevek érdekesekek. Van egy középkorú generáció, amely eleve „kiütést kap” az örökölhető előjogoktól, egy idős korosztály, amely saját tapasztalataitól függően végletesen nyilatkozik még ma is „falu anyjaként” említi az idős grófnót, más epésen jegyzi meg, hogy „megérdemelték sorsukat”. A

legfiatalabbakat általában nem érdekli az arisztokrácia, számukra a tankönyvekbe foglalt „nagyok” közül is csak néhány név mond valamit, de ott sem a bárói, grófi, hercegi cím, hanem a névhez kapcsolható tett, mint például Széchenyi és az Akadémia létesítése.

Sztancs Jánost viszont kifejezetten érdekelt, hogyan és miből élnek manapság a főnemesek, kölcsönöz-e nekik tekintélyt a történelmi nevük, milyen nyomokat hagyott bennük az üldöztetés, hogyan látják a jövőt? A szerző egy helyütt így fogalmazta meg, miért kopogtatott be hozzájuk: „Arisztokrata sorsokat gyűjtök. Anekdotákat, legendákat, tragédiákat, valamint túlélési és feltámadási technikákat.” A megfogalmazás egyben indokolja is, miért lett más ez a könyv, mint a szokásos családtörténetek.

A következő személyiségek vállalkoztak beszélgetésre a szerzővel: gróf Almásy Antal, gróf Batthyány Bálint, báró Bánffy Miklós, gróf Bethlen Farkas, gróf Benyovszky Móric, herceg Esterházy Antal, herceg Festetics György, báró Gudenus János, főherceg Habsburg-Lotharingiai Mihály, gróf Hunyady József, gróf Károlyi László, gróf Nyáry János, örgróf Pallavicini Zita, gróf Pálffy István, báró Podmaniczky Erzsébet, báró Szalay-Berzeviczy Attila, gróf Széchenyi Kinga, gróf Teleki János, gróf Tisza Kata, báró Vécsey Nóra és gróf Zichy László.

Lényegében huszonegy, viszonylag rövid, szubjektív „interjúportré”, amely nagyban függ a beszélgetők alkatától, hangulatától, a találkozások helyszínének szellemétől. Mert kétségtelenül más és másként kerül szóba gróf Batthyány Bálinttal a budai várban, a Disz téri Batthyány-palotában, amelyet egyik őse építtetett még a XVIII. században, mint a grófkisasszony Tisza Kata irónóval a

Parlament Cafében. A változó helyzetet remekül fogalmazta meg egy riportalany: „Kérem, ne gróf urazzon, idejétmúltnak érzem a címek, rangok használatát. Egy történelmi családból származó embernek egyébként sem az ősei által szerzett méltóságokkal kell kitűnnie...”

Ilyen szempontból első sorban a háború után itthon maradtak sorsa tanulságos. Az új hatalom néhány év alatt a kisajátításokkal, kitelepítésekkel és nyugdíjmegvonásokkal azokat is lehetetlenné tette, akik lojálisak akartak maradni. Volt, aki suszter lett, netán lószerszám-javításból élt – pontosabban: abból tartotta el családját, és ha csak lehetősége adódott, taníttatta gyermekét –, s volt több nyelven beszélő mérnök, aki olyan akkurátusan hordta a szenet a pincékbe, mintha annak minőségétől függött volna az ország sorsa. Meglehetősen érdekes, hogy a könyvben is megszólalt két – bárói, grófi címmel rendelkező – sikeres polgármester: Bethlen Farkas ma is Verőce ambiciózus első embere, Bánffy Miklós pedig négy cikluson át, nyugdíjazásáig volt Leányvár polgármestere. Humoreszkbe illő dolog, hogy egy szocialistabrigád-vezetővé avanszált gróf csupán származásának felfedésével „menekült meg” a párttagságtól. Azt pedig talán csak a mélylélektan értői tudnák megmagyarázni, hogy a külföldön kariert befutottak közül miért próbálnak újra szerencsét – családjaik végletekig feszített megpróbáltatásai után – újra a szülőföldön. Mindezekre sok érzékletes példát találhatunk Sztancs János könyvében. Volt olyan is, aki megpróbálta a lojalitást, az új rendszerbe történő beépülést, de csak időt nyert: Pálinkás (Pallavicini) Antal a rétsági páncélosezred törzsfőnökségéig vitte. 1957-ben kivégezték. (Közismert, hogy 1956-ban ő kísérte fel Mindszenty bíborost Budapestre.) Egyik leszármazottja érzékletesen, egyáltalán nem sztereotípiákkal mutatja be az indítékokat, mi vihette rá az egykori arisztokratát,

hogy megtagadja ősei eszméit, kultúráját, viselkedésmódját.

A szerző azonban nem elégedett meg azzal, hogy a leszármazottak válaszoltak a tárgyyszerű kérdésekre, igyekezett a bizalmukba férközni, s kitartó faggatózása, ügyes kérdezése révén előkerültek olyan történetek is, amelyeket kizárólag a családi legendák őriztek meg, többségük most kapott először nyilvánosságot.

Hunyadi József például elmondta, egyik felmenője, Imre gróf addig-addig okította Ferenc József császár felséges feleségét a magyar nyelv szépségeire, mígnem egymásért kezdtek lelkesedni. Mindez 1860-ban történt Madeira szigetén, ám a nagy távolság ellenére a vonzalom nem maradt titokban, Sissyrt hirtelen hazaparancsolták, Hunyadi gróffal pedig közölték, hogy a legmagasabb körök lekötelezve éreznék magukat, ha kerülné a császárné társaságát, továbbá kívánatos lenne, hogy záros határidőn belül oltár elé vezessen valakit.

Teleki János elmesélte, hogy dédapja, gróf Teleki Sándor casanovai szintű hódolója volt a fehérnépnek, s ilyen minőségében barátja, Liszt Ferenc számára megszöktette egy orosz herceg feleségét. A véletlenek összjátéka, hogy hat évvel később, a világosi fegyverletételnél Teleki gróf éppen annak az orosz herceg-tábornoknak lett a fogja, akinek feleségét Szentpéterváron megszöktette – készült is a bitófára. Ezzel szemben a felszarvazott herceg Sándor grófort és tisztársait meghívta ebédre. Pohárköszöntőjében elmondta: hálás, amiért megszabadította feleségétől, akit nem szeretett, csupán azért vezette oltárhoz, hogy főnemesként megfeleljen a társadalmi elvárásoknak. Nem kizárt, hogy a generálisnak ahhoz is köze volt, hogy az asszonyszöktető maga is megszökhessen Aradról.

Szalay-Berzeviczy Attila tőzsdeelnök (báró...), aki megszervezte a Budapesti Olimpiai Mozgalmat, azt a családi történetet osztotta meg a szerzővel, amit

maga sem régen ismer: ükapja vezette alapító elnökként a Magyar Olimpiai Bizottságot 1895-től 1904-ig, és minden követ megmozgatott, hogy Athén helyett Budapest rendezhesse meg az első újkori olimpiát 1896-ban. Ez akkor nem sikerült; talán majd az ükunokának...

A reprezentatív kötet java része kellemes, pihentető olvasmány. Minden családhoz tartozik azonban egy részletes lexikális adatközlés is, amelyben megtalálhatjuk a főnemesi családok rangemelését, a nemeslevelek, címer-

újítások pontos idejét, a dokumentumok forrását, s a látványos családi címerek nagyméretű, színes másolatát. Mindezekhez és az adatok ellenőrzéséhez is egy arisztokrata, báró Gudénus János genealógus adott segítséget a szerzőnek. Talán növelte volna a könyv értékét, ha hely- és névmutató is készül hozzá.

Adonyi Sztancs János: Arisztokraták ma (21 főnemes a XXI. században). Editorial Kft., 2007. 254 p.

Marik Sándor

Gondolatok a kisvárdai várinventáriumok olvasása közben

A Műemlékek Országos Bizottsága jelentőségét 1945 után némileg túlbecsülték. Minden hatóság, megyék, járások, települések vezetőit is ideértve, amerikai nagybácsinak vélte a MOB-t, melynek kizárólagos kötelessége a magukra hagyott műemlékek istápolása. Így gondolkodott 1949. április 26-án kelt megkeresésének tanúsága szerint Szabolcsvármegye akkori főispánja. Idézem átiratából: „Folyó hó 15-én egyéb természetű kiszállásom mellett megtekintettem a kisvárdai váromot és megállapítottam, hogy miután az őrizve nincs ... az egyébként értékes romemlék a lassú elkallódásnak van kitéve.” A főispán véleménye szerint a romot körül kellene keríteni, fenntartási munkákat elvégezni és „a volt emléktáblát helyreállítani” (1596/49. sz.). A MOB egy hónap múlva (255/1949. ikt. sz. alatt), május 31-én válaszolt: „... közöljük, hogy a várrrom bekerítésére, annak állandó őrzésére költségvetési fedezet hiányában a MOB nem vállalkozhat.” Kérik a főispánt, hogy az ügyben közigazgatási úton szíveskedjék intézkedni. Megígérik, hogy alkalom esetén szakértőt fognak küldeni. Hogy mi és miként történt, arról a műemlékesek irattárában sokáig nincs nyom.

(Mint köztudott, az emléktábla megújítása 1955 végén történt meg.)

Miután a MOB 1949 végén beolvadt a frissen megszervezett Múzeumok és Műemlékek Országos Központjába, 1953 februárjáig (ekkor szüntették meg a MMOK néven közismert intézményt) ugyan ide tartozott a műemlékügy is, azonban kisvárdai ügyintézésnek nincs nyoma ezidőtájt. Megsűrűsödött a levélfáras azonban a Népművelési Minisztérium Múzeumi Főosztályával alig néhány hét múlva. Nyárády Mihály nyíregyházi múzeumigazgatóként 1953. március 17-én jelenti, hogy a Kossuth u. 14. sz. ház bontásakor előkerült Nyáry Pálné 1635-ös sírköve. Be szeretné szállítani a Jósza András Múzeumba, ehhez 200 ft-ot kér a Főosztálytól. Egy nappal később újabb levelet írt: a katolikus templom kőkerítésébe falazott címeres kőről – ez volt Várdai Pelbárt siremléke – ehhez is támogatás kéne. Március 29-én ugyanó közli, hogy Makay László tanár a kisvárdai tanítóképző előcsarnokában szeretné a faragványokat elhelyezni, ehhez hozzájárulást kért. Entz Géza – ekkor, még mint minisztériumi főelőadó – kegyesen hozzájárult. Íme, a kisvárdai múzeum őstörténete ...

Más forrásból (Nézó István műve, 78) tudjuk, hogy a vár környékén 1951-52-ben a községi tanács „25 000 Ft költséggel a lepusztult fátlan területen föld-egyengetést, fásítást végeztetett.” Talán ekkora valósult meg a MOB-nak a főispánhoz intézett javaslata. Viszont 1953-t a bekövetkező események előkészületi évének is tekinthetjük. Nyárády Mihály ugyanis már márciusban jelentette, hogy a vár sáncainak földjét „elhordogatják”. (Ez még a tanács által végeztetett munka befejező részeként a várba vezető út meghosszabbítása volt: a déli bástyát 1-1,5 m magasságban elbontották.) Entz Géza április 14.-én keményen tiltakozik az eljárás ellen.

Nyilván ennek köszönhetően a tanács november 12-én már bejelentést tett arról, hogy a vár területén sportpályát óhajtanak létesíteni. A válasz gyorsan érkezett: 18-án Entz kiköti, hogy a szakemberek helyszíni szemléje nélkül nem lehetséges. A földsánc keleti oldalán 1954. március 8-án megkezdődött a földmunka, 10-én Héjj Miklós régész a Magyar Nemzeti Múzeum képviseletében helyszíni szemlét végzett, ennek eredményét bejelentette a minisztériumnak. Március 12-én Szabó György kollégámmal együtt már az egyelőre leletmentésnek tartott munkát végeztük. Hát, valahogyan így kezdődött...

A vár inventárium kötetének ajánlásában Németh Péter említést tesz arról, hogy a Zichy Okmánytár kötetéből ismerjük leginkább a Várdai-család Mohács előtti okiratait. Legyen szabad ehhez valamit hozzátennem. Az országos Levéltárban a Virágh-hagyaték megismerését követően 1954/55-ben magam is kutattam a Zichy-levéltár iratai között. Szeretném közölni, hogy még jócskán akadnak közöletlen Várdai-anyagok a XV-XVI. század fordulójáról a Zichyek levéltárában! Igaz, ezek töredékek, pl. kódexlap, egy Várdai-füű iskolai fogalmazványai, levelek, stb. Ha a Rétközi

Múzeum Füzetei továbbra is megjelenének, az egyiket érdemes volna ezeknek a límbusba került anyagoknak a közzétételére szánni!

* * *

Térjünk ezután az ügy meritumára, magára az inventáriumokat közreadó kötetre. A magam részéről a huszonhét hosszabb-rövidebb, 240 esztendő átfigó leltár olvastával egy kis túlzással biblikus kifejezések ötlöttek az agyamba. Nevezetesen Lukács evangéliumából a jeruzsálemi templomkapu előtt áldogálló Simon éneke: „Bocsásd el Uram szolgádat ... mert látta szemem üdvösségedet, melyet minden népnek megadtál. ...” Magyarán: aki ennyi okleveles leírást megismerhetett a kisvárdai várról, másra már ne is számíton! Legalábbis az írásos források terén.

Ugyanakkor természetesen egyetértek Simon Zoltánnal abban, hogy a vár kutatásának folyamata még nem ért a végére. Elsősorban régészeti, kisebb részben építészettörténeti vonatkozású munkálatokra gondolok. Eltekintve Virágh Ferenc, sőt elődei amatőr jellegű kutatásaitól, számot vettem azzal, hogy munkatársaim és jómagam együttesen mennyi időt töltöttünk valóságos ásatási munkával 1954-1960 között. Mindössze négyhónapnyit, munkanapokra redukálva alig száz napot. És milyen szerencse, hogy többre nem futotta! Sem pénz, sem idő. Ennek köszönhetően leendő utódaink sokkal korszerűbb technikával, kifinomult módszerekkel lesznek képesek „megvallatni” a középső és külső vár föld alatt rejtőző maradványait. És akkor talán elkészülhetnek a várvavárt szintenkénti alaprajzok is.

Kétségtelen persze az is, hogy az éveken áthúzódó ásatást nyomom kíséerte az a szintvonalas felmérés – Seitl Kornél mérnök munkája – amely a maga nemében elsőként rögzített egy csaknem a korabeli felmérésekkel egyező palánkvár alaprajzát. Magyarországon

hasonlóval nem sokszor találkozni! Ez a felmérés félévszázaddal ezelőtt kevés figyelmet kapott. Talán a jövőben megnő a jelentősége ...

Az említett száz napos időszakot sem a precíz kutakodás jellemezte. Ne felejtjük el: a földmunkát egy sportpálya létesítése érdekében kellett leletmentésként megkezdeni. Ezért jó néhány kompromisszumot kellett kötnünk a kecske és a káposzta jegyében. Amikor a tribün létesítéséhez több száz köbméternyi föld mozgatása vált szükségessé, „bevetettük” – a nagyvázsonyi ásatásoknál már alkalmazott – szállítószalagos technikát, annak hátrányával együtt: a belső várudvar, illetve a palotapince amúgyis többszörösen bolygatott feltöltését nem lehetett a kellő gondossággal átvizsgálni.

Nem valamiféle mentegetőzés mondatja velem, hogy a kisvárdai várfeltárás istenigazából majd ezután kezdődhet, nekünk, félévszázadokkal ezelőttieknek csak a kezdeményező lépések megtétele jutott. Ez a munka viszont másféle gyümölcsöket is hozott. Ezekre ma már alig emlékezhet valaki az akkor is itt élők közül – nincsenek közöttünk. Csak a szellemiségük, a jó szándékuk és a

tenniakarásuk jelei. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy az ötvenes években egy halódó kisvárosban lokálpatriotizmust felébresztteni, ápolni, és abba nem hagyni, hanem folytatni ... igazából ennek van jelentősége!

Kisvárdai történetének évszázadaiból kevés jutott a fényesebb lapokra feljegyezve. Ma viszont, a tudatos múltanézés, jobbanmondva múltba látás időszakában a mozaikszemek egyre jobban kezdenek egymáshoz közelítve egybeállni. Ez az inventárium kötet a legapróbb információkkal szolgál: az éléstártól a fegyvertárig mindent számbavesz, nem egyszer, huszonhétszer. Dicsértessék a leltározók szorgalma annak idején, de magasztaltassék annak neve, aki elénk tárta, meg is magyarázta mindazt, amit az elsárgult papírlapok számunkra megőriztek. Éljen Simon Zoltán! (És az ő támogatói gárdája ...)

Simon Zoltán: A kisvárdai vár inventáriumai. Adalékok a kisvárdai vár történetéhez és helyrajzához. Rétközi Múzeum – Rétközi Múzeum Baráti Kör Egyesület. Kisvárdai, 2008. 144 p. képekkel. (A Rétközi Múzeum Füzetei 10.)

Éri István

Nyíregyháza felszentelt helyei

Ismét egy szép könyvvel lepte meg Kopka János szerkesztő a város közönségét, a címe: *Nyíregyháza templomai, kápolnái, imaházai* pontosan tükrözi a tartalmát. Felkérésére Máriás József, a testvérvárosból, Szatmárnémetiből áttelepült neves újságíró nézett utána valamennyi azon épületnek, amelyben napi, heti vagy havi rendszerességgel dicsérik az Urat, szedte össze róluk a legfontosabb építéstörténeti adatokat. Nem feledkezett meg azokról sem, akik az eldugottabb, főként az egykori tanyavilágban talál-

ható kápolnákat, imaházakat szeretnék felkeresni, pontos utca-házszámmal szolgál az olvasónak. Nem meglepetés ez a kötet: rég volt az, amikor csak a városalapító lakosság, meg az itt élt néhány református rendelkezett templommal. Ahogy Nyíregyháza nőttön-nőtt, szaporodtak a templomok is: előbb a római katolikusok, majd a görögök építettek maguknak a belterületen istenházát, közben a reformátusok is kinőtték középkori épületüket, a rómaiak is Samassa érsek úr pénzéből kaptak egy

új, monumentális, kéttornyú templomot, mára székesegyházat. A 20. században megjelennek a „szekták”, vagy ahogy ma mondjuk: kiségyházak, hogy azután ennek ráhatásaként a történeti egyházak is megkezdjék terjeszkedésüket a szétterült város peremvidékén: egymás után jönnek létre újabb plébániák, parókiák, kezdetben imaházak, kápolnák, majd ezek bővítésével már méretesebb, templomméretű, környezetükből is kiemelkedő épületek, még a Kádár-korszakban is! A rendszerváltás újabb lökést adott az egyházak megnövekedett szerepének a bizonyítására: szinte minden városrész kikövetelte, hogy ha még nem volt, neki is legyen saját egyházközsége, templommal. Így kapott önálló görög katolikus parókiát a Jósaváros, reformátust Sóstó-Sóstóhegy. A kiségyházak sem maradtak le: elég rápillantanunk a „hitesek” orosi-úti modern épületére, a Hit Gyülekezete 3000 négyzetméteres hep centrumára, nincs kétségünk afelől, hogy bizony nagy a verseny a lelkek megnyeréséért. (Itt jegyzem meg, hogy a Jehovák kisteleki „Királyok háza” kimaradt a kötetből).

Véleményem szerint a szerkesztő visszapillantathatott volna a múltira: az evangélikusok 18. századi favázas, szalmatetős első temploma, a reformátusok városnak is nevet adó középkori egyháza, a római katolikusok egykor a főtéren állt barokk temploma, a zsidók Szarvas utcai zsinagógája fennmaradt rajzainak, fotóinak a közlése csak gazdagította volna az olvasó ismereteit.

Ami a képeket illeti, Fodor András most debütált a nagyközönség előtt, mondhatnánk azt is, hogy ez az első „fotóalbuma”. Valamennyi fotó korrekt munka, nincsenek bennük művészi bravúrok, szokatlan beállítások, pontosan illusztrálják a szöveget. Kivétel: a székesegyház látványába belenyúló színes reklámozlop (11. oldal). Ami engem mégis zavar, az a sok üres pad, székek, ülőhely látványa. Amikből csak egy tűnik ki: milyen gazdag vagy szegény az egyházközség, vagy milyen az ízlése az egyházi közösségnek, az élükön álló lelkeseknek. Mindenesetre a kor „divatját” hűen tükrözik majd a száz évvel későbbi olvasó előtt. Még a példányszámnak sem ártott volna, ha a teret áhítatos emberek töltötték volna meg, különösen néhány sivar berendezésű imateremben.

A címlap – Simon Tibor munkája – telitalálat. A művészeti szerkesztést az Altamira Stúdió, a nyomtatást a Color Pack Zrt. végezte, mindketten a hozott anyagból dolgoztak. A könyv magyar nyelvű szövegét angolra is lefordították (Vraukó Tamás), így külföldiek számára is nyilvánvaló a pusztai tény: Nyíregyháza egy multikulturális város, még ha ezt sokan nem is akarják tudomásul venni. Köszönet érte tehát az önzetlen szerkesztőnek, Kopka Jánosnak!

Nyíregyháza templomai, kápolnái, imaházai. Churches, Chapels and Houses of Prayer in Nyíregyháza. Szerk.: Kopka János. Kelet Press. H.n., 2008. 128 p. illusztrált.

n. p.

Pille rácscok között

„A költő tárgya mindig az 'én', kollektivitásának záloga, hogy mindnyájunkban ez az én-tudat a legközösebb vonás; minél mérhetetlenebb az ember világa, annál

sóvárabb a vágy, és annál nehezebb a feladat: kimérni benne a magunk pontos helyét, hogy vállalhassuk személyes sorsunk személytelenül pontos bizonyossá-

gát.” (Láng Gusztáv irodalomtörténész idézi Fűzfa Balázs: irodalom_12. Krónika Nova Kiadó, Budapest, 2008.)

Első ránézésre, és a versek közé pis-lantva, ezt a címet gondoltam az Oláh András új verseskötetét – *Érintetlenül* – bemutató írás elé. De előbb alaposan bele kell mélyedni, és mindenekelőtt azt megtudni, ki volt Artemisz, aki kapcsán egy fotó a borítóra került. (A borítót Bócsi Krisztián: Artemisz diadala fotójának felhasználásával Pereszlényi Helga tervezte.) Ezt könnyen megtudhatjuk például a Görög istenek kisenciklopédiájából. Többek között: „Artemisz a vadászat, az erdők, a hegyek, ligetek istennője, a vadak úrnője, a tizenkét főisten egyike. Szűz istennő, Artemisz ideje javarészt vadászattal töltötte, amely állandó gyönyörűsége volt. Nemcsak biztos kezű vadász, hanem a vadak pártfogója is volt. A vadak kölykeit védelmezte, és gyengéden gondozta őket. Szigorúan szűzi életet folytatott és kegyetlenül megbüntette azokat, akik megsértették, szerelmükkel üldözték, vagy megpillantották meztele-nül.” Azt már nehezebb lenne megválaszolni, hogy miért ezt a borítót kapta a kötet. Az alaposabb átolvasás után ezt a címet is adhattam volna: *Érthetetlenül*, utalva a költő eddigi verseinek hangulatára, s hogy némiképp feleljek a kötetcímmel. De aztán lassan-lassan rájöttem, hogy lírai szüzességről van szó, egy olyan költő-emberről, aki beleveti magát a „vadászatba”, nem egyszer maga is üzött vad, s eközben a gyengék, a szépség védelmezője akar lenni, még azon az áron is, hogy kegyetlenségekkel kell szembenéznie és kegyetlenségek elkövetésére: lenyilazás, skorpióval való megöletés, kutyákkal való széttépetés modern módozataira kell vállalkoznia. Szóval érteni kezdtem a borítóválasztást, az is kiderült, hogy költőnk valóban „vadszorítóba” került, életét nem adja olcsón, de véres eszközökhöz nem nyúlna. A kitörés más útját-módját választja, és

ilyeneket kínál fel az olvasónak. Mint a rács mögött vergődő pille, amint kiutat keres. Ennyit első nekifutásra, mélyebb benyomásokra több időre van szükség, mélyebbre kell ásni, ízelve a sorokat.

Lássuk hát, mit „szorgoskodott ös-sze” Oláh András a 79. Könyvszemlére. Milyen is az új verseskötet? Súlyos köz-líra. Tematikus zene. Szomorú, vergődő, tematikus zene. A líra nem tűnt el, csak átalakult: a szerző áthangszerelte dal-lamait. Vagy az érzések hoztak elő más futamokat, és alakították az akkordokat. A költészet érzésekből kél reggelente, éb-redéskor, amikor tiszta az agy. De aztán lódul az érzés. Az álmok tisztázta világ lenyomatai: lélekkel erősített hangok, szavak, képek, érzések által formákat öltenek. Kor, hazai kór sújtotta költé-szet ez: írásjelek nélküli versmondatok ritmusban lüktetve. Mindegyik miniatűr mögött gondolatok húzódnak meg, épít-kezve. Lehet, ezt az érzéki naturalizmus-ba mártott, összegyűlt s felfelé törekvő, szinte felfelé bugyogó érzés- és gondo-latvilágot már alig bírják a líra keretei. Ketreche zárt líra szól, ezt erősíti a borító: vad finomságok rácsok mögött.

Az idei termés: 61 vers négy fejezetben elosztva. A témákat sokféle tónus hatja át, életünk dolgaival, személyes és társadalmi létünk gondjaival. A hangulatról: számba vesz, leltárt készít, és készülődik, mintha menni akarna: elfele, kifele, kiüresedett a tér. Oly nyomasztó az indítás, hogy egy idő után Jeszenyin: *A fekete ember* című költeménye idéződött fel bennem. („Pajtás, pajtás / nyomorult be-tegen sinylődöm. / Nem is értem okát se, miféle baj ez?”) De Oláh még nincs ilyen rossz állapotban, agyát nem szitálja be a szesz. Ellentétben Jeszenyin önveszéj-tően tehetetlen fekete emberével, Oláh tudja, hol van, és igyekszik kikecmeregni romló helyzetéből. De nyomás alatt van: amit tesz, „kényszer” alatt teszi, amikor „nincs más irány” (...) „s holnaptól már magam számára sem leszek elérhető”,

mondja kétségbeesett tárgyilagossággal. A magára hagyott Én, a ketrecbe zárt lélek felirata: Házon – magamon – kívül vagyok. Nem bírja a „mandinerlélet”, amikor csak lökődött biliárdgolyó a test. Adózik a költő: emlékezik, készülődik. Kilenc emlékalakot állít: Csoóri Sándor, Pilinszky János, Fodor András, Dobai Péter, Tóth Krisztina, Fecske Csaba (kétszer), Baka István, Orbán János Dénes, Orbán Ottó és a rejtélyes „franyo aatoth”. (Ez utóbbira gondolva, nem akármilyen kép kerül elő: „a szögesdrót jó üzlet újra / „nem elválaszt, hanem összeköt”. – A globalizáció „határtalan” bezártsága, nem?) Nem is készülődik, a lelki-szellemi muníció a vállán: készen áll. Állapotleírás: ezt tartalmazza az első fejezet 15 verse. Aztán jön az indoklás: „Semmi sem történt”. Lehet: semmi, de benne van a „történt”, és ez cselekvés. Majd a III. fejezet: „Utószezon”, azaz van élet a halál előtt. Igen ám, tudatja a IV. fejezetben, de nem könnyű, mert megváltoztak az „előjelek”. Nincs „garancia”, de nem tehetek mást. S eközben a finom humor is feltör: „kegyelmet kért egy / megtépázott szerelem / – hát futni hagytam”. Nagyvonalú tisztaság, avagy csupán jelzés: a futó pillanat fölötti fölény, a mülandóság röpke belátása.

Miért az *Érintetlenül*? Hogy lehet így annak lenni-maradni? Ha ennyi a bánat, mi a jó? Ha ennyi a mocskok körülötte, amibe bele is lépdél, kikerülhetetlenül, akkor mi ad fényt? Hiszen körülöttünk: „az éj orgyilkos abroncsa”, „idegen arcok didergetik az esőt”, „a hold törött pengéje”, „holt rongycsomók szeretkeznek”, „álmok hámlanak” és „hallgathatjuk vakon” (dupla: feneketlen sötétség). Egyáltalán lehetünk, maradhatunk – *érintetlenek*? Nem nagyon, de *rendíthetetlenül bízva* szerelemben, Istenben, erkölcsi tartásban – igen. Mert: „nem

mindegy”. Lehet „hügszagban” verset írni? Muszáj, a költő, aki két lábbal jár a földön, nem lépheti át a mocskot. Erre figyelmeztetett a már megidézett Jeszenyin, aztán Rozsgyesztvenszkij, Jevtusenko, Voznyeszenszkij: a szovjet-hatalom emberének törekenységére. Meg a hatalom gyengeségére is. Mindhiába: az ember is, a hatalom is tönkrement. A mocskot csak a pille repülheti át. (Nem lepődöm meg, csak fölöttébb érdekesnek találok, hogy az itt említett költők, mind szerepelnek Fodor András válogatott versfordításai között. *Napraforgó*, 1967. Nem szigorúan véletlen találkozások.)

Szomorú, számadó költővé lett volna Oláh András? Számat vet, de biztat: „a szerelem avant tout.” Nála az avar nem „holt”, mint Tóth Árpád fordításában Verlaine *Őszi chansonjában*, pusztán „sápadt”, még viheti valamire. Jövőre viszi is, tudjuk: megújul. És ha mi is képesek vagyunk rá – nem mindegy, hogy hogyan – túlléphetünk e hügszagon. Ellentétben a szocialista építésre „mindegy, hogy hogyan” költői buzdításával, Oláh András nem a felhőtlen globalizációs diadalmenet énekesé. („– csak az nem mindegy hogy bárányaid / maradunk-e Uram vagy birkákká leszünk”) Szenvedve eleméz, az emberi mélységek mozgását mutatja be, s próbálja megérteni, megkínlódva a személyes felelősséget. Új kötete tulajdonképpen szociálanropológia versben megénekelve – súlyos témákról finom formaisággal.

Azt igyekeztem fölmutatni, miért tetszik nekem Oláh András eme kötete. Nekem ennyi elég. Ifjú irodalmárok majd, valamely kánonok szerint, kimutatják azt is: „miért szép” a költő lírája.

Oláh András: *Érintetlenül*. Hungarovox Kiadó, Budapest, 2008. 85 p.

Sz. Tóth Gyula